

<p>Œcuménisme : confusion des langues de Babel ou richesse de l'évènement pentécostal ? Oecumene: Babelse spraakverwarring of de rijkdom van het pinkstergebeuren?</p>
--

Anglicaanse bijdrage door Meurig Williams, Mallow Ireland

Ik kom oorspronkelijk uit Wales en Welsh is mijn moedertaal. Na een talenstudie aan de universiteit en na een aantal jaren les te hebben gegeven op middelbare scholen, werd ik iets meer dan 30 jaar geleden gewijd in het ambt van de Kerk in Wales. Na twintig jaar dienst in parochies in Wales ben ik overgestapt naar het anglicaanse bisdom in Europa, eerst als aartsdiaken van Noordwest-Europa (België, Luxemburg en Nederland) en vervolgens als aartsdiaken van Frankrijk. Gedurende een groot deel van die periode werkte ik op het bureau van de Anglicaanse bisschop in Europa in Brussel, terwijl mijn woonplaats in Nijvel was, in Waals-Brabant. Een ervaring die me altijd zal bijblijven is mijn dagelijkse treinreis van Nijvel naar Brussel-Zuid - Franse aankondigingen van Nijvel naar Waterloo, Nederlands van Sint-Genesius-Rode naar Linkebeek en beide talen bij aankomst in Brussel. Een verhaal dat ik vaak heb herhaald in Ierland, waar ik tot mijn genoegen kan melden dat alle treinberichten in heel Ierland in het Iers en het Engels zijn!

Na Brexit werd ik in 2020 geconfronteerd met een vraag over ofwel doorgaan in het Anglicaanse bisdom in Europa (onderdeel van de Church of England), ofwel pastoor worden in een ander land en provincie van de Anglicaanse gemeenschap en in de EU blijven. Het antwoord kwam in de vorm van een verhuizing naar de Anglicaanse Kerk van Ierland en naar een parochie ten noorden van de stad Cork. Ik kon mijn priesterambt voortzetten in een land dat ik al redelijk goed kende, binnen de EU, en profiteren van de reeds sterke Keltische banden tussen Wales en Ierland.

Toen ik in mijn nieuwe woonplaats aankwam, en vanuit mijn achtergrond als taalkundige, wilde ik graag Iers leren. Hoewel het in de kerken niet veel wordt gebruikt voor de eredienst, is het de officiële taal van het land. Op basis van mijn ervaring in Wales, waar nieuwkomers worden aangemoedigd om Welsh te leren, nam ik aan dat er gemakkelijk toegang zou zijn tot Iers taalonderwijs voor volwassenen op beginnersniveau. Ik had het mis! De wijdverbreide veronderstelling is dat, omdat de Ierse taal verplicht is in het hele schoolprogramma, de meeste mensen de taal al beheersen. Taallessen voor volwassenen gaan er meestal van uit dat er een opfriscursus nodig is, in plaats van dat men bij het begin moet beginnen. Als je de taalkundige basiskennis niet hebt, moet je veel harder werken om je de basis van het Iers eigen te maken ..

Dat zou een parabel kunnen zijn voor de kerken bij het gebruik van talen in de eredienst, in de evangelisatie en in het oecumenisch engagement: in onze kerken, tussen onze kerken; en als onderdeel van onze verantwoordelijkheid en creatieve betrokkenheid in de omstandigheden waarin we geroepen zijn tot dienstbaarheid. Hoewel het perfect mogelijk is om te bidden, te evangeliseren en te functioneren in deze context zonder gebruik te maken van taal, vraagt het incarnerende karakter van het christendom ons om taal te gebruiken als een medium om uit te

drukken wie wij zijn, zodat het evangelie kan worden gehoord, verkondigd en wortel kan schieten in ons leven. In het licht van mijn ervaring in Ierland stel ik de vraag of wij deze taal niet te vanzelfsprekend vinden? Kunnen we met taal omgaan op zo'n manier dat die het antwoord van de Kerk op de roep van het Evangelie bevordert en kracht geeft, om zo (in de taal van Vaticanum 2) bij te dragen tot "een relatie van kritische solidariteit" met de samenleving?

Ik stel die vraag omdat ik, als ik het thema Babel-Pinksteren van onze conferentie van vandaag overweeg, me afvraag of we het belang en het potentieel van taal in het leven van de kerken vandaag niet negeren? Met wie denken wij te communiceren? Hoe communiceren wij - en zijn wij altijd in staat een taal te spreken die begrijpelijk is voor hen die ons geloof niet delen en die maar een beperkte toegang hebben tot onze taal? Als we het hebben over zending en eenheid in de Kerk vandaag, kunnen we er niet zomaar van uitgaan dat het voldoende is om eenvoudigweg van de ene taal naar de andere te vertalen. Er kan zoveel verloren gaan in de vertaling.

Binnen het theologische kader van de Hebreeuwse Bijbel is Babel, zowel door christenen als door joden, gezien als een archetypische mislukking in het menselijk streven. Het biedt een visie op wat er mis kan gaan in samenlevingen wanneer menselijk gedrag het tegenovergestelde effect heeft van wat de als bedoeling heeft. De bouwers wilden de mensheid concentreren op één plaats, met één identiteit en één taal. Het resultaat was dat ze verspreid raakten over vele verschillende plaatsen. Ze wilden een sterke identiteit consolideren, om "naam te maken" voor zichzelf; maar de naam die ze maakten werd een symbool, niet van cohesie maar van verwarring. Hun ondergang bestond erin dat hun technologische vaardigheden aanzienlijk waren, maar hun vermogen om te communiceren beperkt. Ze investeerden zoveel in hun vermogen om groter en beter te bouwen, maar zagen niet in hoe taal het middel is waarmee we onze idealen vormgeven en creatieve ideeën voor de toekomst vorm geven. Welk soort taal kunnen wij gebruiken om anderen uit te nodigen deel te nemen aan de verwezenlijking van deze idealen?

Er is een klein taalkundig detail in dit verhaal dat we niet over het hoofd mogen zien. De hele aarde had één taal, wordt ons verteld; en de verwarring van de talen is het gevolg van hun zonde. Het Hebreeuwse woord voor zonde, *chet*, is afgeleid van een werkwoord dat een doel missen betekent. Dit suggereert dat de bouwers van Babel, in hun verlangen om de hemel te bereiken, niet in staat waren te zien wat - en wie - het belangrijkste was. Ze konden zich niet concentreren op wat echt belangrijk was, omdat ze zo met zichzelf bezig waren dat ze niemand anders konden zien. Zij spraken met zichzelf in een taal waarmee zij zich vertrouwd voelden, niet in staat om te zien dat er mensen waren die anders waren, wier cultuur, ervaring en aspiraties anders tot uitdrukking kwamen. Om effectief met anderen te kunnen communiceren, moesten zij zich opnieuw oriënteren. Maar ze bleven geloven dat de enige hoop om de verwarring te boven te komen was zich te hergroeperen, hun identiteit te consolideren, groter en beter te bouwen. In historische context geplaatst, nam het verhaal zijn huidige vorm aan in een tijd van ballingschap, waarin de ontheemding en de afwezigheid van alle vertrouwde herkenningspunten van identiteit ontbreken. God had hen verstrooid en in verwarring gebracht. Hun grootste hoop op redding was om weer bijeengebracht te worden, om hun land in bezit te nemen, de tempel te herbouwen en een sterke, gevestigde natie te worden. Op dit hoofdthema kom ik zo terug.

We zijn vertrouwd met de christelijke lezing van het verhaal van Babel. De drang om een culturele en taalkundige homogeniteit te bewerken wordt door de gebeurtenissen van Pinksteren volledig tenietgedaan. De eeuwen die getekend werden door een drang naar vereniging zijn voorbij. De grootste vloek wordt de grootste zegen. Pinksteren brengt het volk van God voorbij de familiale en vertrouwde omgeving, naar de verste en vreemdste uithoeken van de bekende wereld. Het was een meeslepend idee dat snel door de eerste generatie christelijke schrijvers werd opgenomen. De aanhef van de eerste brief van Petrus zou in het Oude Testament ondenkbaar zijn geweest, want hij begroet met vreugde "hen die als vreemdelingen in de verstrooiing leven, in Pontus, Galatië, Kappadocië..." Het is alsof zij eindelijk in staat waren het juiste doel te bereiken door naar buiten te kijken in plaats van naar binnen, door te erkennen dat al die eeuwen van samenkomst uiteindelijk in het belang waren van de hele wereld en niet om de belangen van het verzamelde volk alleen te dienen. Het is zeker een manier om te verklaren hoe slechts een kleine groep mensen uit Judea, die in feite een sekte van het Jodendom waren, zodanig was gegroeid dat zij aan het eind van de derde eeuw na Christus ongeveer 10% van de bevolking van het Romeinse imperium uitmaakten op een ogenblik dat het Evangelie werd vertaald en in volledig verschillende contexten incultureerde.

Dit theologische kader kan ons iets leren over hoe wij over taal denken en, nog belangrijker, hoe wij taal gebruiken om binnen en buiten onze kerken te communiceren. Wij staan stil bij een fundamenteel theologisch inzicht, dat al vroeg in onze geschiedenis is ontstaan: dat elke taal een middel kan zijn om de openbaring van God uit te drukken en te interpreteren. Wat God heeft gesproken, in één taal en context, kan in alle andere taal- en cultuursituaties op dezelfde manier worden omgezet. Het suggereert dat de mensheid van Jezus tot elke taal, cultuur, tijd en plaats spreekt. En dat het nog steeds aanspreekt over de culturele en taalkundige scheidingslijnen heen die wij creëren, wanneer wij groter en beter bouwen om onze doelen te bereiken.

Ik wil dit op drie verschillende manieren verduidelijken, elk aan de hand van de manier waarop de Kerk intern gebruik maakt van taal. Ten eerste in de eredienst; ten tweede in de dialoog en het omgaan met andere christelijke tradities; en ten derde in het streven naar een eigen manier van spreken in de wereld.

De Amerikaanse jezuïet John Baldovin schreef een zeer verhelderend essay over zijn ervaring als rooms-katholiek met de Anglicaanse eredienst. Baldovin constateert dat voor anglicanen de liturgische teksten het leerstellige kader bepalen. Desondanks erkent hij ook dat een liturgische tekst, los van de omgeving en de gemeenschap waarin deze wordt gevierd, niet volledig kan uitdrukken wat die eredienst inhoudt. Omdat taal niet in een vacuüm wordt gesproken, zal de eredienst een bepaalde manier van kijken naar God en de wereld weerspiegelen. Woorden gaan gepaard met bepaalde handelingen en met non-verbale communicatie zoals symbolen en stilte. Baldovin benadrukt dat communicatie nooit " op punt staat " als de taal in strijd is met de context waarin zij wordt uitgesproken.

Dit thema werd ook door de voormalige aartsbisschop van Canterbury, Rowan Williams aangehaald. Elke taal en de cultuur waarin ze wordt gesproken heeft (wat hij noemt) een 'thuisgevoel'. De liturgische taal, in welke taal of dialect ze ook gesproken wordt, bevat het besef thuis te zijn bij God. Daarom is iemands moedertaal een vitaal onderdeel van zijn gebed, aanbedding en getuigenis. Om dit punt kracht bij te zetten verwees Williams naar het werk van

de West-Afrikaanse theoloog Lamin Sanneh. Sanneh zei dat er belangrijke verschillen bestaan tussen gekerstende Afrikaanse samenlevingen waarin de inheemse namen voor God zijn behouden, en die waarin het nodig werd geacht een vreemd woord van buitenaf in te voeren. Waar inheemse namen worden gebruikt, is er een grotere mate van christelijke stabiliteit, sociale vitaliteit en betrokkenheid binnen - en tussen - de kerken waarneembaar.

Dat stemt overeen met mijn eigen ervaring als Anglicaans pastoor in Wales, waar ik taal altijd heb opgevat als een brug: zowel tussen verschillende culturele en taalgemeenschappen als een manier om nieuwe mogelijkheden te verkennen. Het roept bij mij de woorden van de proloog van het vierde Evangelie op. We spreken een echt authentieke taal als we onze tent op die plaats hebben opgezet, vertrouwd zijn geraakt met de mensen, door hun regen zijn geteisterd en gekoesterd in hun zonneschijn. Om die reden heb ik altijd bewust geprobeerd het Welsh en het Engels in één liturgische viering te combineren, in de wetenschap dat het een contrasterende kijk op de wereld kan weerspiegelen. Toen ik daarentegen hier in België woonde, in een land met drie taalgemeenschappen, heb ik nooit meer dan één taal in één liturgische viering gebruikt. In Ierland, waar Iers de officiële taal van het land is, is de lingua franca van alle christelijke tradities resoluut Engels, met uitzondering van de speciaal aangewezen gebieden van de Gaeltacht waar Iers de norm is. Maar op de feestdag van de patroonheilige Sint-Patrick op 17 maart doen de meeste kerken in heel Ierland een speciale inspanning om de eredienst in het Iers te verzorgen.

Zelfs binnen de kerk stellen we dikwijls vast dat we moeite hebben om elkaars taal te spreken, ook al delen we dezelfde taal of dialect. De debatten die Anglicanen al een halve eeuw bezighouden, met name over seksualiteit en menselijke identiteit, de interpretatie van de Schrift, het geslacht van degenen die al dan niet tot de historische drievoudige ambtsorde kunnen worden gewijd, getuigen hiervan. Als ik even mag ingaan op een recente ontwikkeling in de rooms-katholieke Kerk, hier horen we soortgelijke echo's zoals in de eerder dit jaar verschenen apostolische brief *Traditionis Custodes* van paus Franciscus. Onder de oppervlakte van het verlangen naar het gebruik van het latijn als liturgische taal, ligt de erkenning dat het gebruik van een andere taal in de eredienst een voorwendsel is tot verdeeldheid, of erger nog tot sektarisme, waarbij symboliek en actie de uiting is van (wat hij beschouwt als) een ontregeld 'thuisgevoel'.

Naast de vraag hoe wij de taal gebruiken binnen onze kerken, is er de vraag hoe wij als verschillende christelijke tradities met elkaar communiceren. Ik hoop dat wij vandaag allemaal weten dat oecumenisch engagement vraagt om een verhoogde taalgevoeligheid, omdat we er ons van bewust zijn dat de betekenis van woorden kan veranderen in verschillende kerkelijke en theologische contexten, en dat, wanneer wij in Christus met elkaar spreken, niets als vanzelfsprekend kan beschouwd worden.

Een van de vruchtbaarste oecumenische ontmoetingen van de afgelopen jaren was voor mij de deelname aan het *Forum Chrétien Francophone* in Lyon in 2018, de stad van Ireneüs en Paul Couturier. We kwamen in Frankrijk samen over alle confessionele grenzen heen: katholiek, gereformeerd, luthers, evangelisch, pinksterbeweging, charismatisch, anglicaans, baptist en orthodox. Ik denk dat het werk van het Forum werd verder gezet na mijn vertrek naar Ierland. Ondanks onze evidente verschillen kwamen we samen om uit ervaring te spreken en naar elkaars ervaring te luisteren. Ogenscheinlijk spraken we allemaal één taal, maar de contexten, waarin die gemeenschappelijke taal uiteenlopende wereldbeelden had gevormd, konden niet

verschillender en onderscheidender zijn. Dat maakte de communicatie zowel uitdagend als stimulerend. Het gaf aan de uitspraak van Jurgen Moltmanns dat "gemeenschap in tegenstelling vaak sterker is dan gemeenschap in overeenstemming" een menselijk gelaat. Deze manier van communiceren vraagt van ons dat we ons vereenzelvigen met hen die heel anders zijn dan wij, dat we op zoek gaan naar hen die anders denken en onze diepste gevoelens in vraag stellen, ook al lijken we dezelfde taal te spreken. Wat ik tijdens die bijeenkomst in Lyon heb ervaren, vooral tijdens het werk in kleine groepen, is wat *oecumenici* beschrijven als "gedifferentieerde consensus". Dit is een moment waarin we vaststellen dat we samen kunnen spreken ook al moeten we erkennen dat er nog onenigheid bestaat over kwesties die verder moeten uitgeklaard worden. Het is een manier om te zeggen dat er nooit een moment komt waarop alles gezegd is, of dat er maar één manier is om iets te zeggen, of zelfs maar één taal om het uit te drukken.

Om dit punt verder te verduidelijken. Het was een belangrijk moment toen we tegen het einde van het samenzijn overeenstemming wilden bereiken over de formulering van een slotcommuniqué. Wij oecumenici houden van communiqués aan het eind van onze conferenties! Een deelnemer gaf toe: "Ik was blij naar deze bijeenkomst te komen, maar door me een tekst voor te leggen, voel ik me nu in de val gelopen." Taal kan zowel beperkend als bevrijdend zijn.

Om die reden moeten we, als we ons verlangen naar oecumenische betrokkenheid en dialoog in de context van "Babel-Pinksteren" bekijken, allereerst verheugen over het feit dat we de afgelopen zestig jaar samen een lange weg hebben afgelegd. Neem bijvoorbeeld de vijftienvijftig jaar van de Porvoo Communion, de resultaten van de Reuilly Agreements tussen Anglicanen en de Franse protestantse kerken, het werk van de Anglicaanse en rooms-katholieke Internationale Commissie, met name haar meest recente verklaring, goedgekeurd in Erfurt 2017: 'Samen op weg gaan'. Wat men vandaag ook zegt, de Babel-Pinksteren verhalen hebben ons in staat gesteld de taal te leren spreken van het op weg zijn naar communio, zij het nog niet de taal van de daadwerkelijke volledige communio.

Aan de andere kant moeten wij ons afvragen of de gevolgen van ons verlangen om elkaars taal te spreken (in de ruimste zin van het woord) niet het tegenovergestelde resultaat kan hebben van wat wij beogen. Dienen wij attent te zijn in ons streven naar eenheid voor het gevaar dat we "het beoogde doel missen"? In een tijd waarin de gevestigde kerken in Europa geconfronteerd worden met de uitdaging van terugval en seculiere vijandigheid, dienen wij erover te waken dat wij geen torens van Babel heropbouwen, maar het Pinkster-initiatief blijven vasthouden.

Ja, we moeten elkaar en onszelf beter leren kennen. Maar niet met het uitsluiten van de rest van de mensheid, die immers Gods zorg en vreugde is. Nodigt de taal die wij spreken anderen uit om deel te nemen aan wat wij zijn en wie wij zijn? Om terug te komen op mijn ervaring in Ierland: zorgen wij ervoor dat de rest van de wereld een basisbegrip krijgt van de taal die wij gebruiken om met elkaar te communiceren?

Ik denk aan twee recente incidenten om te illustreren hoe gemakkelijk we de plank mis kunnen slaan. Toen in oktober een nieuwe premier van het Verenigd Koninkrijk aantrad, bracht het communicatiebureau van de *Church of England* een gebed uit voor de nieuwe premier. Het begon met een gebed in de taal van het vierde evangelie, dat hij zich zou laten leiden door het licht van de waarheid. Dat lijkt een heel redelijk verlangen, totdat je beseft dat de nieuwe premier van het Verenigd Koninkrijk een praktiserend hindoe is.

Een gepensioneerde priester in een klein stadje in het zuidwesten van Ierland hield dit jaar op Allerheiligen een preek met een uitgebreide veroordeling van homoseksualiteit, transgenderisme en degenen die campagne voeren voor meer keuzevrijheid voor vrouwen op het gebied van hun reproductieve rechten. De preek ging viraal, waarop de plaatselijke bisschop zich verontschuldigde voor de toon van de uitlatingen van de priester en hem voorlopig verbod in het openbaar de mis op te dragen. Er bestond een discrepantie tussen de taal die de priester koos om het officiële standpunt van de kerk uit te drukken en een meer empathische verwoording van het evangelie in een pastorale context. Als we "het doel missen" kan alles om ons heen uit elkaar vallen.

Tot slot wil ik enkele woorden van de Engelse gereformeerde hymne-schrijver Fred Kaan met u delen. Het is in wezen een gebed voor de eenheid van het menselijk ras en bevat deze woorden:

Bevrijd elk hart van hoogmoedige zelfredzaamheid,
inspireer onze geest met eenvoudige genade;
breek onder ons barrières van weerstand af,
spreek tot de ziel van heel de mensheid.

Leer ons, goede Heer, de noden van anderen te dienen,
help ons te geven en de prijs niet te verrekenen.
Verenig ons allen om te leven als zusters, broeders
sla ons Babel met uw Pinksteren!